

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Визначено необхідність застосування показників оцінки проектів державно-приватного партнерства (ДПП), із урахуванням не тільки економічного, але й соціального ефектів. Запропоновано схему оцінки ДПП з точки зору економічності та виміру соціальної ефективності. Визначено необхідність створення та впровадження даного методу для підвищення якості виконання проектів ДПП і здійснення постійного позитивного впливу на економічну й соціальну сфери.

Ключові слова: державно-приватне партнерство (ДПП), соціальна оцінка, попереднє оцінювання (ex-ante), підсумкове оцінювання (ex-post), метод «ціна-якість» (VfM), соціальна віддача від інвестицій (SROI), компаратор державного сектора (PSC), компаратор державно-приватного сектора (PPC), показники соціальної ефективності.

Постановка проблеми. Зростаюча роль такого виду співробітництва як ДПП у різних сферах людської діяльності висувають нові вимоги до оцінки його результатів. Але в основі аналізу проектів ДПП, в основному, лежать фінансово-економічні показники ефективності, які описують загальний вплив результатів проекту на соціально-економічне середовище. Тому постає необхідність співставлення економічного та соціального ефектів у процесі реалізації проекту й протягом усього життєвого циклу такого виду партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки економічної ефективності державно-приватного партнерства розглянені у працях Винницького Б., Виленського П., Калабіної О., Лендєля М., Мушчінської Н., Овсянникової Я., Онишук Б., Павлюк К., Сегварі П., Соловійова Ю. та інших вчених. Здійснили спробу описати та виразити у показниках соціальний вплив проектів ДПП: Богданова О., Сіндяшкіна О., але більша увага наділялась методиці визначення соціального ефекту у працях Бондар Н.М., Литовки Л., Немикіної В. та інших, які запропонували конкретні показники оцінки соціальної ефективності проектів ДПП і віддачі інвестицій у соціальну сферу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість науковців розглядають соціальний вплив як додатковий позитивний ефект, що одержує суспільство після реалізації проекту ДПП. Але цей ефект важливо визначати у процентному або абсолютному виразі на локальному та регіональному рівні, враховуючи усі матеріальні затрати та ризики, які стоять перед суб'єктами ДПП. Вартісний вираз може мати більші переваги, адже створить базу для оцінки можливих ризиків та втрат держави й бізнесу, а соціальні зміни у кількісному представлені сприятимуть комплексній оцінці соціальної віддачі проекту. Досить важлива організація процесу аналізу

проекту ДПП на всіх етапах його планування та реалізації, що значно зменшить ризики можливих втрат.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі основних показників оцінки ДПП з погляду економічності та виміру соціальної ефективності, визначення етапів планування й аналізу доцільності проектів ДПП, що мають соціальне значення.

Викладення основного матеріалу. Важливо, що поряд із проблемами економічного характеру постають проблеми, які формують несприятливі умови життєдіяльності суспільства. Тому останнім часом значна увага приділяється пошуку напрямків удосконалення соціального середовища. ДПП створено з метою поліпшення переважно об'єктів бізнесу, але науковці відзначали безпосередній зв'язок між економічною доцільністю проекту та його соціальним впливом, що виражається ступенем віддачі залучених ресурсів у соціальну сферу. Задоволеність споживачів, які є користувачами результатів ДПП, сприяє окупності та заслуговує, суспільного схвалення. Треба враховувати, що досягнений соціальний вплив, сприяє підвищенню й економічної ефективності проекту. Сіндяшкіна О.М. зазначає, що збільшення доходів населення призводить до зростання платоспроможного попиту, що стимулює розвиток виробництва; скорочення бідності забезпечує економію на соціальних трансфертах; поліпшення здоров'я населення забезпечує економію на виплаті коштів із тимчасової непрацездатності, пенсій по інвалідності тощо [1].

Для цього науковці застосовують різноманітні методики, за якими оцінюють проект з погляду вигіднішого співвідношення вартості проекту та якості його виконання на основі показників: «ціна-якість» (Value for Money, VfM), соціальна віддача від інвестицій (Social Return on Investment, SROI), компаратор державного сектора (Public Sector Comparator,

PSC), компаратор державно-приватного сектора (Public-Private Comparator, PPC) та інші.

Але питання ефективності ДПП необхідно розглядати окремо на стадії ex-ante (до підписання угоди - відбір і порівняння альтернатив, VfM-перевірка) і ex-post (контроль виконання контракту, відповідність проекту цілям, закладеним в нього державою). На ex-ante стадії необхідно провести компаративний аналіз,

вибрати оптимальну альтернативу. У разі вибору варіанта ДПП, зауважує Соловйов Ю. В, і укладення відповідних контрактів на перший план виходить завдання управління ефективністю, шляхи вирішення якої повинні бути закладені в угоду ще на стадії розробки контракту [2]. Схематично процес оцінки проекту подано на рис. 1.

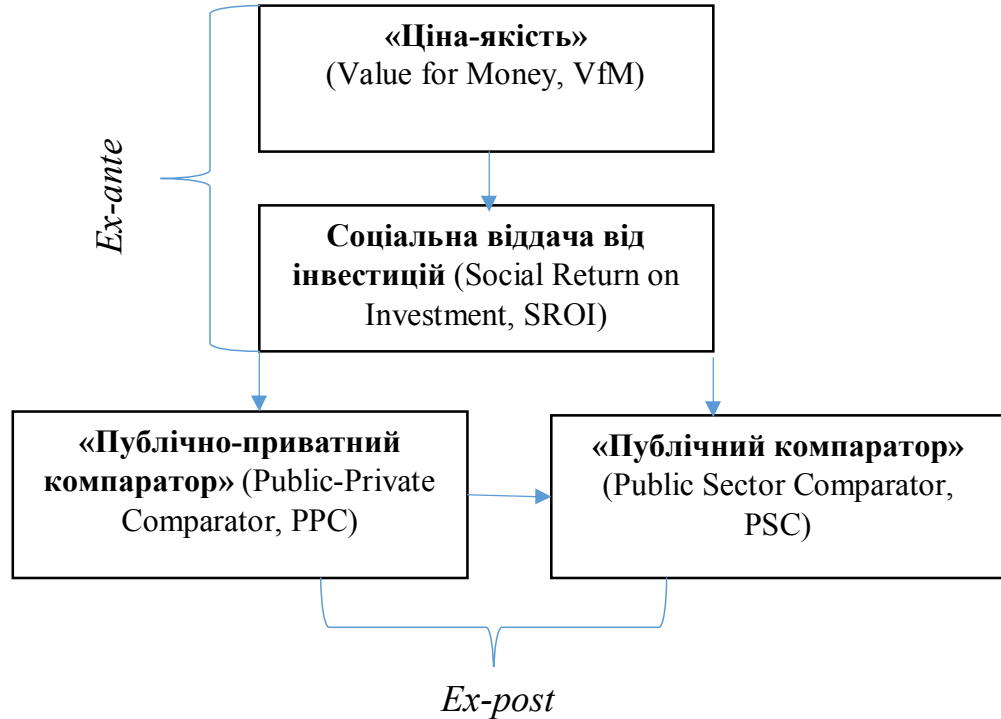

Рис.1. Схема оцінки проекту ДПП

Джерело: розроблено автором самостійно

У західній практиці доцільність і ефективність ДПП зазвичай розглядається через призму філософії Value for money (VfM), тобто оптимального співвідношення вартості проекту та якості його виконання, що означає, що цілі проекту повинні бути досягнені мінімальними витратами та максимальною (оптимальною) віддачею на вкладені ресурси. По суті, це узятя в сукупності оцінка таких факторів, як: якість, витрати, використання ресурсів, досягнення цільових показників [2].

Шаріпова О. зауважує, що критерій «ціна-якість» може використовуватися при виборі широкого кола можливостей реалізації певного проекту. Наприклад, може застосовуватися для порівняння різних схем ДПП: «проектуювання-будівництво» (design-built, DB) зі схемами «проектуювання-будівництво-виконання» (design-built-operate, DBO) і «проектуювання-будівництво-виконання-обслуговування-фінансування» (design-built-operate-maintain-finance, DBOMF) та інших [3, с.8]. Тому даний метод необхідно застосовувати до підписання контракту, з урахуванням ступеня ризикованості та здатності

приватного чи державного партнера управляти ними.

Поряд із фінансово-економічними показниками зростає необхідність переходу від одноразових дій та вкладень до ефективних, стратегічних і спланованих соціально значущих проектів і програм. У цьому контексті постає проблема оцінювання ефективності соціальних проектів й досить ефективним методом для розрахунку інвестицій для підприємств стає метод SROI.

Немикіна В. зазначає, що SROI (social return on investment) – це методика розрахунку, яка показує рівень ефективності (прибутковості/збитковості) вкладених інвестицій у соціальну сферу [4]. Адже SROI вимірює вартість у співвідношенні вкладених інвестицій до соціальних результатів. Даний метод покликаний оптимізувати соціальні затрати за рахунок їх об'єктивної оцінки, планування та контролю. SROI може бути використана організацією будь-якого типу в цілях оцінки впливу на зацікавлені сторони, вдосконалення своєї діяльності та підвищення ефективності своїх інвестицій.

Інструмент SROI дозволяє співставити позитивні соціальні ефекти (у грошовому еквіваленті) від реалізації окремих інвестиційних проєктів або ведення діяльності компанії в цілому з відповідними витратами всіх зацікавлених сторін на ці проєкти чи діяльність [5]. Подібний аналіз належить здійснювати на етапі ex-ante, де здійснюється відбір альтернатив і відбір найбільш відповідного соціальним цілям проєкту. Але протягом наступного етапу, де здійснюється компаративний аналіз, треба вибрати оптимальний для публічного сектору варіант витрат.

Павлюк К., досліджуючи успішний досвід Нідерландів, відзначає, що ефективною є модель, яка включає три етапи: перший – сканування ринку для визначення показників економічної та соціальної потреби і доцільності реалізації проєктів ДПП; другим передбачено також використання компаратора, але в ДПП (Public Private Comparator (PPC) для порівняння показників ефективності та ризикованості традиційних інвестиційних контрактів реалізації проєкту з потенціалом його впровадження на засадах ДПП (компаратор ДПП є обов'язковим для проведення у Нідерландах за контрактами вартістю більше 60 млн. євро). І на третьому етапі застосовується використання компаратора державного сектора (Public Sector Comparator, PSC)), який дає можливість, після ухвалення рішення про реалізацію проєкту на засадах ДПП, вибору найбільш підходящого приватного партнера для його виконання на основі порівняльного аналізу відповідних показників [6].

Світова практика пропонує метод порівняння витрат публічного сектору (англ. Public Sector Comparator, PSC) - показник вартості витрат протягом усього життєвого циклу проєкту з урахуванням ризиків, якщо проєкт реалізується традиційними для країни засобами [7].

PSC - модель витрат (і в деяких випадках, доходів), пов'язаних з послугами, які надає держава, яке [8, с.7]:

$$E_s = C_{ru} * C_{se} \quad (1)$$

де:

C_{se} - (social efficiency coefficient) коефіцієнт соціальної ефективності;

C_{ru} - (regional utility coefficient) коефіцієнт регіональної корисності.

- засноване на найефективнішому методі забезпечення необхідної та доступної для суспільства продукції у певний період;

- бере до уваги потенційний вплив ризиків на витрати (і доходи), які пов'язані із життєвим циклом проєкту;

- виражений з точки зору чистої теперішньої вартості (або кількості) для уряду витрат у забезпеченні випуску продукції, в період дії договору.

Винницький Б., Лендсел М., Онищук Б., Сегварі П. відзначили, що основним аспектом кількісного аналізу PSC є використання спільної дисконтної ставки (визначеної для відображення загальних і специфічних ризиків, пов'язаних з даним проєктом) до майбутніх витрат протягом всього життєвого циклу проєкту та, зрештою, визначення його теперішньої вартості. Після того, як кількісні дані будуть нагромаджені, перед ухваленням рішення стосовно того, який варіант забезпечує найбільшу віддачу на витрачені кошти, можна врахувати інші якісні чинники, пов'язані із впливом надання послуг, наприклад, екологічний вплив (-и) тощо [9, с.50]. Тому даний показник досить ефективний, особливо на етапі контролю виконання проєкту.

Що ж стосується показника соціальних результатів, то його можна розрахувати за допомогою індексу соціальної ефективності (E_s -social effect). Литовка Л.Г. пропонує розраховувати його, як співвідношення одного (або кількох) фактичних значень показників, що характеризують соціально-економічний розвиток регіону, до його прогнозованому значенню, досягнутому в результаті реалізації проєкту ДПП в соціальній або виробничій сферах регіону [10].

Богданова О. С. як базовий показник для розрахунку вартісної оцінки соціальної ефективності проєкту застосовує інтегральний показник соціального ефекту від реалізації інвестиційного проєкту (E_s - social effect), що розраховується за формулою [11]:

Боднар Н.М. пропонує інтегральний показник соціальної ефективності (E_s) проєкту ДПП пропонується обчислювати за формулою [12, с.376]:

$$E_s = (C_{se\text{кл}} * C_{se\text{як}}) / ((B_{03}^{\text{дпп}} + B_{03}^{\text{баз}}) / B_{03}^{\text{баз}}) \quad (2),$$

де:

$C_{se\text{кл}}$ – узагальнений коефіцієнт соціального ефекту, що враховує рівень покращення локальних кількісних показників соціальних результатів;

$C_{se\text{як}}$ – узагальнений коефіцієнт соціального ефекту, що враховує рівень покращення локальних якісних показників соціальних результатів;

$V_{03}^{дпп}$ – вартість основних засобів галузі, введена у дію в результаті реалізації проекту ДПП, у вартісних вимірниках;

$V_{03}^{баз}$ – вартість основних засобів до реалізації проекту ДПП у базовому періоді, у вартісних вимірниках.

Застосування кожного із показників залежить від масштабів проекту ДПП: локального чи регіонального. Наведені формули розрахунку проектів треба розмістити на окремому сайті, де автоматично будуть представлені соціальні проекти ДПП. За допомогою рейтингової оцінки найбільш ефективні повинні розглядатися відповідними органами, які відповідають за реалізацію проекту.

На думку Мушинської Н. Ю., необхідно розробити абсолютно прозоро діючий механізм реалізації партнерства, який створить умови для порівняльного аналізу успішності проектів у різних галузях. Таку базу рекомендується створити на основі Українського центру сприяння розвитку публічно-приватного партнерства [13, с.254]. Проект повинен містити конкретний фінансовий аналіз, де будуть представлені як доходи, так і ризики втрат для держави та приватного партнера.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Така форма співробітництва як ДПП здатна вдосконалити складові соціальної сфери багатьох держав, але для цього постає необхідність створення певних критеріїв її

оцінки. Світовий досвід пропонує здійснювати цей процес, застосовуючи фінансово-економічні та бюджетні показники, які не враховують соціальний ефект. Зокрема, важливий аналіз ефективності залучених ресурсів на всіх етапах із урахуванням найбільш важливих показників соціальної та економічної віддичі: на етапі ex-ante (Value for Money, Social return on investment) та ex-post (Public Sector Comparator, Public Private Comparator) з метою контролю виконання умов та оцінки відповідності проекту цілям контракту, поліпшення соціального середовища. Для оцінки ефекту та створення рейтингу проектів соціального значення потрібно застосовувати показники локального та регіонального рівня, які спростять процедуру відбору та скоротять час оцінки проекту відповідними органами. Але постає нова проблема: створення адекватного, некорупційного, із відповідним персоналом, який володіє необхідними навичками, органу. Тому державі потрібно організувати спеціальний орган ДПП, який складався би з висококваліфікованих експертів, які здійснювали б контроль і аналіз проектів, які пропонує їм приватний та державний сектор. Подібну організацію можна створити на основі Українського центру сприяння розвитку публічно-приватного партнерства. Але на це питання у науковців є різні погляди, тому воно потребує подальшого дослідження.

Список літератури

1. Синдяшкіна Е.Н. Вопросы оценки видов социального эффекта при реализации инвестиционных проектов / Синдяшкіна Е.Н. — [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://institutions.com/investments/1718-investicionnye-proekty.html>
2. Соловьев Ю. В. Зарубежный опыт измерения и обеспечения эффективности в сфере государственно-частного партнерства [Текст] / Ю. В. Соловьев // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, апрель 2012 г.). — СПб.: Реноме, 2012. — С. 3-7.
3. Шарипова Е. Оценка проектов ГПЧ: применение критерия «цена-качество» и оценка Public Sector Comparator [Электронный ресурс] / Елена Шарипова. — Режим доступа: <http://www.pppinrussia.ru/userfiles/upload/files/Value%20for%20money.pdf>
4. Немикіна В. Розрахунок ефективності інструментів соціальної відповідальності з використанням методу SROI [Електронний ресурс] / В. Немикіна // Наукові дослідження українського медійного континенту: соціальний вимір. - Режим доступу: <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/index.php/>
5. SROI Methodology: an introduction [Electronic resource] - Mode of access: <http://evpa.eu.com/wp-content/uploads/2010/09/SOCIAL-EVALUATOR-SROI-an-introduction.pdf>
6. Павлюк К. Охорона здоров'я: спробувати механізми державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Клавдія Павлюк // Незалежний аудитор. – режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/141?view=material
7. Практическое руководство по вопросам эффективного управления в сфере ГЧП / Организация Объединенных Наций - Нью-Йорк и Женева, 2008. - С. 112-113.
8. National PPP Guidelines Volume 4: Public Sector Comparator Guidance Commonwealth of Australia 2008 [Electronic resource] - Mode of access: http://www.infrastructureaustralia.gov.au/public_private/files/National_PPP_Guidelines-Vol_4_PSC_Guidance_Dec_08.pdf
9. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Винницький Б., Лендьял М., Онищук Б., Сегварі П. – К.: «К.І.С.», 2008. – 146 с.
10. Литовка Г.Л. Оценка эффективности государственно-частного партнерства как фактора социально-экономического развития региона : Автореф. дисс. ... кандидата эконом. наук : 08.00.05 [Электронный ресурс] / Литовка Галина Леонидовна / НОУ ВПО «Кислородский институт экономики и

**МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА:
ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

- права». — Кисловодск, 2013. — Режим доступу: http://www.ceninaku.ru/page_31136.htm
11. Богданова А.С. Оценка эффективности инвестиционных проектов, имеющих социальную направленность / Богданова А.С. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rae.ru/forum2012/21/2460>
12. Бондар Н.М. Оцінювання показників ефективності проектів державно-приватного партнерства [Текст] / Наталія Миколаївна Бондар // Управління проектами, системний аналіз і логістика. — К.: НТУ — 2012. — Вип. 10. С.374-377
13. Мушинська Н.Ю. Дослідження сучасного стану розвитку відносин державно-приватного партнерства в Німеччині та Україні [Електронний ресурс] / Н.Ю. Мушинська // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. — Випуск 8 (30). — Луцьк, 2011. - С.246-252. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

Аннотация

Александра Сидуняк

**МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА:
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ И СОЦИАЛЬНЫЙ АСПЕКТЫ**

Определена необходимость применения показателей оценки проектов государственно-частного партнерства (ГЧП), с учетом не только экономического, но и социального эффектов. Предложена схема оценки ГЧП с точки зрения экономичности и измерения социальной эффективности. Определена необходимость создания и внедрения данного метода для повышения качества выполнения проектов ГЧП и осуществление постоянного положительного влияния на экономическую и социальную сферы.

Ключевые слова: *государственно-частное партнерство, социальная оценка, предварительное оценивание (ex-ante), итоговое оценивание (ex-post), метод «цена-качество» (VfM), социальная отдача от инвестиций (SROI), компаратор государственного сектора (PSC), компаратор государственно-частного сектора (PPC), показатели социальной эффективности.*

Summary

Olexandra Siduniak

ASSESSMENT METHODS PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: ECONOMIC AND SOCIAL ASPECTS

This article defines the need for evaluation indicators of public-private partnership (PPP), taking into account not only economic but also social effects. The scheme of assessment of PPP in terms of measurement economic and social efficiency is proposed. The need of the creation and implementation of this method to improve the quality of implementation of PPP projects and the implementation of a permanent positive impact not only on the economic but also on the social sphere is proposed.

Keywords: *public-private partnership (PPP), social assessment, preliminary evaluation (ex-ante), final evaluation (ex-post), the method of «price-quality» (Value for Money, VfM), Social return on investment, (SROI), Public Sector Comparator (PSC), Public-Private Comparator (PPC), indicators of social efficiency.*